
VÉLEMÉNYEK A TERVEZÉS HELYZETÉRŐL

Kérésünkre jeles építészek mondják el véleményüket az építészeti tervezés jelenlegi helyzetéről, a problémák okairól és megoldásuk esetleges lehetőségeiről. A vélemények közlését következő számainkban folytatjuk. és örömmel fogadjuk Olvasóink észrevételeit, hozzászólásait is. – a Szerkesztőség

MAKOVECZ IMRE

Tudjuk mindannyian, hogy köztestületi jogok nélkül csak egyesületet játszhat mind a Kamara, mind a MÉSZ. Így az alávállalások, a szerzői jogok rendszeres negligálása lett a divat, a lakóparkok, áruházak és a középületek nagy részének tervei alacsony árszínvonalon készülnek, lelkiismeretlen műszaki színvonalon. Én a problémát részben abban látom, hogy erőteljesebb centralitásba kerültünk bele, mint amikor Magyarország szovjet megszállás alatt volt. A döntések jelentős részét még akkor is Magyarországon hozták, ha a döntéshozók moszkoviták voltak. Most sokkal részletesebben és sokkal mélyebben nyúl bele Brüsszel, azaz Brüsszelt idézőjelbe tennem, az arctalan és illegálisban lévő pénzvilág az ország belső életébe, mint annak idején történt. Ez a dolog egyik oldala. A másik az, hogy nem is a szabályozással van a legnagyobb baj, bár az is elviselhetetlen, hanem arról az oldalról, amit most fel fogok sorolni. 100 forint bevételből 20 százalék az áfa, 16 százalék a társasági adó, 2 százalék az iparüzési adó, 38 százalék a személyi jövedelemadó, 11 százaléka az egészségüggyel kapcsolatos adó, ez összesen 87 százalék elvonást jelent, tehát marad 13 forint tényleges bevétel. Ilyen adózás tudomásom szerint sehol a világon nincs. Ez az adózás két dolgot szolgál, az egyik az, hogy ameddig lehet, a kis és középvállalkozások csalással maradnak fenn, bevételeik jelentős részét vagy legalábbis egy részét igyekeznek féllegális és illegális formában kezelni. Ez a dolog egyik fele. A másik része, hogy jelen körülmények között a tervek megrendelői arra kényszerülnek, hogy az elvégzett munkát ne fizessék ki, mert ezáltal megszabadulnak egy olyan tehertől, ami ugyan a teljes befektetési összeg 3,5–4 százalékát nem haladja meg, ami ugyancsak abszurd, olyan alacsony. De megyek tovább, mindez azért lehetséges, úgy emlékszel, mi annak idején Kampissal mindent megpróbáltunk, hogy lehessen egy működő építész-kamarát létrehozni, olyan kamarát, amilyen a német vagy a svájci vagy

a többi. Ez mit jelent? Ez azt jelenti, hogy a kamarai díjszámítás kötelező, és azt nem léphetik át lefelé a tervezők. Ha Németországban kiderül, hogy valaki két euróval kevesebbet kér, mint a díjszabás, és ezért ő kapja meg a másik helyett a munkát, akkor az, aki kevesebbet kért, elveszíti a tervezői jogosultságát és csak beosztottként dolgozhat tovább. Ebből látszik, hogy ezek a kamarák a minőséget és nem a pénzt tartják fontosnak. Úgy gondolják, hogy a díjszámításnak megfelelő honorárium minőségrontás nélkül nem csökkenthető. Ezáltal rend van az építészek között, és nem az alacsonyabb minőség irányába tesznek lépéseket minél olcsóbb munkával, hanem a legmagasabb minőségre törekszenek. Persze ettől még a bekerülési összegnél lehet takarékoskodni, hogy noha szép, mégis olcsó. Magyarországon a Parlament nem hozta meg azt a döntést, amelynek következtében az építész-kamara, és minden más szakmai kamara nem egyesületi jogszinten állna, hanem valódi kamarai jogszinten. Ennek következtében és annak következtében, hogy mekkora az állami elvonás az elvégzett munkán, a kis és középvállalkozások fokozatosan fölszámolódnak, részben a székhelyüket kénytelenül áthelyezik Szlovákiába és Romániába és egyéb helyekre, hogy megszabaduljanak az elviselhetetlen tehertől, mert Magyarországon egy vállalkozás a jelen körülmények között gyakorlatilag fenntarthatatlan. Mondok egy konkrét példát. Makóra tervezünk egy 3,5 milliárdos beruházást. Mire az összes alvállalkozóval megalkudtam a tervezési díjban és kijön a kiviteli terv, a különféle kötelező körülmények hatására, mint amilyen a közbeszerzés, aminek következtében a teljes tervezési díj 3,5 százaléknál nem lehet több, a MAKONA ezt a munkát úgy végzi el, hogy azt 6,5 millió forintos veszteséggel zárja. De a munkát meg kell tudni csinálni. Részben a becsület, részben az üzleti gondolkodás ezt követeli. Hogy ezt a veszteséget miből tudom pótolni, arról még fogalmam sincs. Mikor ezt elmeséltem egy német meg egy holland kollégámnak, megállt az üdő bennük, nem tudták felfogni, mert nem is érthető.

Az igazi kérdést ezek után fel lehet tenni, miért van ez így? Azért van így, az én véleményem szerint, mert a magyarországi ambiciózus emberekből alkalmazottat kell csinálni. Egy olyan metamorfózis után, amikor a munkanélküliség nyomorából kell kimenekülni, mindenki zsarolhatóvá válik és bármilyen munkát elvállal. A magyar lakosságot alkalmazottként szeretnék látni és nem önálló

vállalkozásra képes emberekként. Nagyon kitudnően és sikeresen haladnak is ezen az úton. Hogy a magyar lakosság ezt átlátja-e és képes-e lépéseket tenni ezellen, azt egyelőre nem tudom. De hogy a magyar politikusok, és ez teljesen független attól, hogy jobb- vagy baloldaltól vagy miről beszélgetünk, ezt kell, hogy lássák, az biztos. Kampissal mi annak idején mindent megtettünk, hogy az építészkamara valóban kamarai jogkereteket tudjon szerezni, és tudom, hogy az orvosok és mások ugyanezt megtették és ennek ellenére egyetlen kormány sem tett meg semmit azért, hogy Magyarországon a szakmagyakorlás rendjét megteremtse, márpedig mindenki valamilyen szakma gyakorlásában benne van a villanszerelőtől a szabóig. Ez a jelenség nemcsak ebben a vonatkozásban látható. Tessék megnézni a kórházak, az egészségügy, az oktatás helyzetét és így tovább, akármelyik területre nézek, nagyjából ugyanaz a tünetcsoport jelenik meg, mint az építészetben.

(Részlet egy 2008. július 29-én készült interjúból)

PATARTICS ZORÁN

Az alábbiakban kísérletet teszek arra, hogy pontos hivatkozások nélkül, csak témák szerint rávilágítsak néhány olyan jogi helyzetre, melyekben sorozatosan ellehetetlenülünk. Nem túlzás azt állítani, hogy az adott jogi környezetben már szinte lehetetlen a szakmát gyakorolni, a jogszabályok között lavírozva eredményt produkálni artista képességeket kíván. Pillanatnyilag nem lehet olyan engedélyezési tervdokumentációt készíteni, melyet valamely szabályra hivatkozva ne lehetne a kérelem során hibásnak, vagy hiányosnak találni, és ez alapján akár elutasítani. Másfelől nem lehet olyan pozitív építési engedély határozatot sem hozni, amelyet ne lehetne megtámadni. Így előállt az a helyzet, hogy sem a tervezők, sem a hatósági hivatalnokok nem érezhetik magukat biztonságban. Már szinte ironikus, hogy mindeközben a szakmát lejárató színvonalú épületek százával épülnek meg, engedélyek alapján.

1. Országos merítésben nem ritka, hogy egy-egy tervpályázat során a bíráló bizottságban képviselve van a minisztérium, a területi vagy városi főépítész, az engedélyező hatóság is, és a tervpályázat eredménnyel zárul, majd azt követően a nyertes terv a zsűriben képviselt fórumokon fennakad. A zsűri elmulasztja felelősen mérlegelni a vonatkozó szabályozást, majd a tervezés egy későbbi fázisában azt a terven, a tervezőn számon kéri a tervtanács és a hatóságok. Hogy eshet meg, hogy a zsűri tagjai felelőtlenül hoznak döntéseket, vagy a másik kérdés: ha a zsűri e dönté-

sét körütekintően meghozta, hogyan lehetséges, hogy az nem befolyásolja az engedélyezési elbírálást, és nem jelent védelmet a tervezőnek? Ha egyébiránt a tervtanácsok a tervet támogatólag fogadják el, ez jogilag csupán lehetőség, semmiképpen sem kötelező érvényű a hatóságra nézve. Amennyiben pedig a terv ilyen előélettel engedélyt kap, a szakmai álláspontot – tervpályázati zsűriét és tervtanácsét – az esetleges fellebbezést kivizsgáló Közigazgatási Hivatal figyelmen kívül hagyja, és utolsó fórumként a bíróság is. E folyamat felületes áttekintéséből világossá válik: 1. a tervező számára egyik fórum sem jelent védelmet, végső soron az építető és a tervező e jogi káosz elszennvedője, miközben a döntések során joggal hitték magukat biztonságban; 2. szakmánk e folyamatban végső soron súlytalan, a szakmai mérlegelést érvényre juttatni nincs módunk. Mindkét következtetés lényegében érinti szakmánkat és Kamaránkat.

2. Polgári perek során bírói gyakorlattá vált annak megállapítása, hogy egy megépült épületről bebizonyítható: a szomszéd telek értékét csökkenti. Városi környezetben ezért a szomszédok jelentős része pert helyez az építetők számára kilátásba, minek eredményeként – tekintettel a már említett bírói beidegződésre – peren kívül az építető milliókat fizet. Ez a szemérmetlen és primitív nyereszkeskedés szakmánkat ugyancsak nagy hatásfokkal járhatja le a köztudatban. Korábban az OÉSZ evidenciaként kezelte, hogy a megengedett kereteken belül az építés nem korlátozható. A szabályozási terv feladata volt megállapítani azokat a korlátokat, melyek ennek eldöntését lehetővé tették. Normális elme számára világos, hogy egy települést sok egyéb között az épületek együttese alkotja, nem pedig egy-egy ház. A városi lét velejárója, hogy változik, intenzitása többnyire nő. A település épülése nem verseny, nem lehet polgári jogi kérdést csinálni abból, hogy ki épített először, mondván, aki elkésett fizessen a korábban ébredőknek.

3. Sokunk élménye, hogy a szabályozási tervek előre nem látnak, vagy egyszerűen csak rosszul kezelnek néhány sajátosságot. Ebből kifolyólag a minőség érdekében mérlegelésre volna szükség. A szabályozási tervek módosítása nehézkes, a mérlegelést azonban a tervtanácsok, illetve a főépítészek sokszor nem vállalják fel, és amennyiben felvállalják, akkor is előttük vannak még az 1. pontban leírt nehézségek. A veszélyeztetett jogi helyzetben gyakran értelmetlen megoldások születnek, valójában indokolatlanul. Egyértelmű konszenzus mutatkozik abban, hogy a főépítészti rendszert fejleszteni és megerősíteni kell, de a fenti körülmények között ez korántsem egyértelmű. Véleményem szerint a főépítészti rendszert és annak jogi környezetét új alapokra kellene építeni.

4. A tervdokumentációk tartalma egyre több olyan munkarésszel gyarapszik, amely csupán formális, és többé-kevésbé értelmetlen is. Ennek legfrissebb példája az egészségvédelmi terv. A vonatkozó rendeletben értelmetlen elem, hogy a tervezőt kötelezi azon terv elkészítésére, amelyet egyébként a kivitelezőnek kell felhasználnia, és amelyet a kivitelező által is kötelezően alkalmazandó koordinátor is elvégezhet. Azonban a megrendelők a feladatot abszolválendő ezt a tervezőktől feleslegesen, de kényszerűen elvárják. Ennél lényegesen megoldhatatlanabb a Közbeszerzési Törvény azon előírása, miszerint a közbeszerzési műleírásnak tartalmaznia kell a betartandó szabványok felsorolását. A jogszabály nem határozza meg, hogy mely tevékenységekre vonatkozólag, így az érthető az építőanyagoktól akár a munkavédelmi előírásokig. A lista talán több ezer vagy tízezer, és végeredményben felesleges, hiszen az előírások nem attól lesznek kötelezők, hogy felsorolták, hanem attól, hogy azok betartását jogszabály írja elő. A törvényalkotók ugyanakkor mulasztásos jogérvésben vannak, hiszen ezen lista gyakorlatilag nem létezik, pontosabban az összes EU-s szabvány az országban egy helyen lelhető fel, de azok lefordítása nem történt meg és azokban tájékozódni nem lehet. A Kbt. alapján magam is kerültem már olyan helyzetbe, hogy ennek teljesítését az építető megkövetelte rajtam. Más kérdés, hogy a jogszabályt a tervezővel való jogviszonyában az építetők tervezői feladatként is értelmezhetik, holott az – ha teljesíthető volna – a lebonyolítók feladata kellene legyen.

5. Ugyancsak a Kbt-ben előírt képtelenség, hogy a tervező nem határozhatja meg a típusokat. Bár a jogszabály célja érthető és helyesíthető, ez ellentmond a józan észnek és a műszaki tervdokumentációk tartalmára vonatkozó rendeletnek. A megbízó azért fizet tervezési díjat, hogy a megfelelő részletezettségű tervből az épület gazdaságosan és szakszerűen megépíthető legyen – ehhez elemi érdeke fűződik. A részletek tervei azonban ma már jellemzően nem készíthetők el a típusok pontos meghatározása nélkül, mert gyártmányspecifikusak, és befolyásolhatják a kapcsolódó szerkezeteket is. Azt is megkockáztatom, hogy az épület milyenségének a részletek és így a kiválasztott szerkezetek jellemzői is meghatározói, és mint ilyenek, nagyban befolyásolják a szerzői mű milyenségét. A Kbt. előírása (tiltása) korlátozza a szerzői tevékenységet, miközben a szerzői jogról alkotott törvény kimondja, hogy a mű a tervek elkészítésével létrejön, a megépítése e mű realizálása csupán. Így végső soron a Kbt. ellentmondásba keveredik a műszaki tervdokumentációk tartalmáról szóló rendeletnek, a szerzői jogról szóló törvénynek és mellesleg a józan észnek is.

Ráadásul a törvény tiltja – érthető okból ugyan – a műszaki tartalom megváltoztatását, miközben nem nyújt garanciákat például a tervezőnek arra nézvést, hogy az esztétikai kérdésekre is kiterjessze az egyenértékűség vizsgálatát. Végső soron a kivitelező akár csalhat is, a tervező és az építető azonban nem változtathat a tartalom az építető érdekében sem, holott az ő pénzének felhasználásáról szól tulajdonképpen a törvény.

6. A Kbt-vel kapcsolatban már csak hab a tortán, hogy a tervpályázati értékhatár olyan alacsonyan került megállapításra, hogy jóérvésű ember mindent elkövet ilyen kis ráfordítás esetén, hogy a törvényt megkerülje. Ezen esetekben sem hatékonyságot illetően, sem morális alapon nem tud fellépni a Kamara, ráadásul a szükséges beavatkozások száma is olyan nagy, hogy azt kezelni lehetetlen. A rossz törvény maga ösztönzés saját előírásainak megkerülésére, és ez züllesztzi a közeget, ellehetetleníti a szakma érdekképviseletét.

7. Általánosságban elmondható, hogy a Kbt, ez a számunkra nagyon fontos törvény, rendkívül rossz, sok szempontból az életszerűséghez, a szakmai sajátosságokhoz semmi köze, és bonyolultsága okán tulajdonképpen minden érintett számára használhatatlan. Gyakorlata alakult ki annak, hogy bizonyos, e törvény alkalmazására szakosodott cégekkel, személyekkel bonyolítják le a beruházók az eljárást, mert másképpen esélyük sincs a törvénynek megfelelni.

8. Továbbá alapvetően tengernyi, többségükben feleslegesen bonyolult, és az életszerűségtől elszakadt jogszabály szabályozza tevékenységünket, mely állapot mára tarthatatlan lett. A tagság többnyire feladja, ezzel bizonyos helyzetekben nem tud megfelelni, kiszolgáltatottá válik, a verseny áttevődik nem kívánatos területekre, a szakma kimerül a szakmaidegen tevékenységekben. Következésképp a szakmai kérdésekre méltatlanul kevés energia marad.

9. A közműszolgáltatóknak való kiszolgáltatottság egészen irracionális szinten stabilizálódni látszik. A korrekt együttműködés feltételeit a beruházók és a tervezők számára korrekt jogszabály nem teremti meg. A tervezők által kényszerűen bevállalt feladatok nem teljesíthetők.

10. A Kamarának nincs módja a szakmai képzésben minősítőként fellépni, a jogosultság megállapítása eképp is formális. A szakma ki van szolgáltatva rajta kívül állók döntéseinek.

11. Ráadásul a Kamara közfeladatokat is ellát, melyre jogszabály kötelezi. Ugyanakkor mindennek költségeit tagjaival kell megfizettesse, ami tisztos jogi környezetben elképzelhetetlen volna.

12. A Kamarának felróható, hogy saját szabályzataiban még mindig nem kevés az olyan elem, amely *valódi* jogszabályokkal ellentmondásban van. Régóta hangsúlyozom, hogy kamaránk nem engedheti ezt meg magának. Az etikai ügyek kitermelte bírósági elmarasztalások természetes következményei az elvi alapokon nyugvó szabályzatoknak, még ha a bírósági gyakorlatban a már fent említettek szerint mégoly kevés is a képesség a szakmai sajátságok megértésére. Ugyancsak általánosan elmondható, hogy a kamarai szabályzatok összessége is bonyolult és nehezen áttekinthető rendszert alkot, ami hosszú távon nem hozhat eredményt. Egy megtisztítási folyamat mára időszerűvé vált, holott szabályzataink jelentős része a mai napig sem készült el.

13. Külön problémakör, hogy bírósági ügyekben a tervezési felelősség megállapítása szinte jolly-joker bírói gyakorlat lett, a szakmai szempontok megfelelő mérlegelésére jószerivel alig van mód, miközben a kivitelezési hibák szinte egyetlen épületet sem kerülnek el. Sorsunkat érintő kérdés, hogy ezen a helyzeten változtassunk.

A fenti példák közel sem jelentik a téma áttekintését. Ennyiből is megállapítható azonban, hogy a szakma jobbiztonsága meglehetősen rossz. A helyzet kezelésére ki kell dolgozni egy stratégiát, melyre jó alkalom lehetne a készülő Nemzeti Fejlesztési Terv, ami pedig remek lehetőségként kínálkozik az Építészpolitikai Irányelvek kidolgozására.

Pécs, 2005. február 24.

Felkérésünkre Patartics Zorán több, az utóbbi években hivatalos célra készített tanulmányát bocsátotta rendelkezésünkre. Ezek közül választottuk a fenti, 2005-ben írt dolgozatot, amely korábban már megjelent a Kamarai Közlönyben Jogi káosz címmel anélkül, hogy érdemi válasz érkezett volna rá.

KAPY JENŐ

Sokak szerint környezetünk egyre romló minőségéért az oktatás felelős, a kisiskolás oktatási formáktól egészen a felsőoktatásig. Aztán az, hogy az alacsony színvonalú vizuális kultúra nem igényli a vizuális oktatást, vagy a vizuális oktatás hiányának tudható be az előbbi, ez a tyúk és a tojás esete. A kérdés különösen aktuális most, mert szakmánk érezhetően a változás állapotában van, nem csak Magyarországon. A változás hátterében a nem lineáris geometrián és algoritmusokon alapuló szoftverek megjelenése áll, amelyek a multimediális designból, az

autógyártás területeiről és az animációs filmgyártásból kerülnek át az építészeti kísérleti műhelyekbe. A nagy tervező irodák, a világban ma ismert és számon tartott kutatási helyek, amelyek kapcsolatban vannak egyetemekkel, a témával foglalkozó kutatóintézetekkel és fejlesztő ipari háttérrel, a robotikával.

Londonban tíz évvel ezelőtt két kutató (Henry Etzkowitz és Loet Leydersdorf) publikált egy Tripla Hélix-nek nevezett elméletet, amely az informatika új felhasználásában látja annak lehetőségét, hogy az egyetemek, az ipar és az állam, ez a három meghatározó tényező a tudomány-szervezés, illetve az ún. *Nagy Projektek* területén erősebb kommunikációs kapcsolatot építsen ki egymással. A fejlesztés és kutatás igazi helye az egyetem, amelynek intézményei oktatásnak és kutatásnak egyszerre adnak helyet. Az elmélet szerint elsősorban az egyetemeknek kell átalakulniuk.

Az elmúlt tíz évben – főleg az USA-ban, Angliában és Hollandiában – ez meg is történt, ahol az egyetemeknek önálló kutatási programjaik vannak, ezek beépülnek a tantervekbe, néhol az oktatás egész struktúrája átalakult, új módszereket vezettek be, a kutatás alapkövetelménnyé vált. Kiterjedt publikációik nálunk is jól ismertek például az AA School of Architecture, vagy delfti TU oktatási módszerei. Az AA-n a hallgatók például olyan programokra iratkozhatnak fel, mint a Patrick Schumacher és mások által meghirdetett Design és Kutatás című 16 hónapos MA-kurzus; Delftben Kas Oosterhuis felépített egy Protospace-pavilont, ahol hallgatók bevonásával, ún. ipari izmokkal kísérleteznek, város-élet szimulációkat hoznak létre és interaktív térszerkesztésekre irányuló pszichológiai kutatások folynak. Marcos Novak, aki nemrég tartott előadást a KÉK-ben (Oosterhuis-sal együtt), a California Egyetemen tanít, és azért ott, mert Santa Barbarában működik a Nanosystem Institute, és kutatásait összeköti az intézet korszerű anyagokra irányuló kutatási programjaival. Lehetne említeni a bécsi Akadémiát, ahol Greg Lynn nevéhez fűződnek hasonló módon szervezett programok és további egyetemeket. A fenti példákkal nem az a célom, hogy prognosztizáljam a jövő magyar építészetét, és ezzel szorososan összefüggő felsőoktatási módszereket, de a szakmapolitika figyelmét fel kell hívni azokra a változásokra, amelyek most már a szakmán kívüliek számára is értelmezhetők. Persze elhangzanak a szokásos cinikus válaszok e témával kapcsolatban is: tudjuk, tudjuk...de nincs pénz kutatásra, eszközökre, külföldi tanárookra, kapcsolatfelvételre, a fejpénzrendszer is probléma, stb., de a felsőoktatás szakmapolitikai irányítása azért így is sokat tehetne, ha ki tudna lépni depressziójából.

Minden egyetemi oktató fel tud sorolni jó néhány európai iskolát, amelyekkel összehasonlítva saját felsőoktatásunk szerkezeti felépítését vagy tanterveit, túlságosan tradicionálisnak tűnhetünk. Minden iskola meghatározott létszámú hallgatóval, ill. minősített oktatóval kell, hogy rendelkezzen. Az oktatók évről-évre ugyanazt az akkreditált tantervben meghatározott ismeretanyagot adják le, amely persze az oktató személyiségétől függően némiképpen változhat, de a tanterv még szakirány indítása esetén sem térhet el 25%-nál nagyobb mértékben egy olyan szakalapítástól, amelyet már egy másik egyetem beadott. Kísérletezésre, önálló alapításra egy adott intézménynek – a jelenlegi túlszabályozott, nagyon kötött akkreditációs rendszerben – még csak esélye sincs. Erre az akkreditációs eljárásra (az évenkénti újabb és újabb elvonásokat célzó pénzügyi módosításokkal együtt) kialakult egy olyan hazai tömegoktatási forma, amely rutinszerű ismeretek megszerzésére alkalmas, és ezért az elitképzés szerepét az akkreditációs rendbe be nem igazítható posztgraduális képzések és alapítványi iskolák töltik be. Mint például a MÉSZ-Mesteriskola, és szerencse, hogy ezek egy része még megvan, korszerű, szabad tantervekkel.

Milyen megoldások javasolhatók?

Olyan változások szükségesek az építészkutatásban, amelyek eredménye valamiféle inkommerzurabilitás (ez a kifejezés a gyermekkorra jellemző gondolkodási képességet vagy a gyermekek világhoz való viszonyulását jelenti). Azok a szabad oktatási formák, amelyek – nem beszorítva ún. tantárgyi keretek közé –, mindig szabadon aktualizálhatók, ma kutatási programokra kell, hogy épüljenek, szinte öngerjesztő módon, állandóan meghatározva magukat. Az építéstudomány és építészetelmélet ma transzdiszciplináris helyzetben van; nem arról van szó, hogy az építészetet körbefogó tudományágak bővülnek, hanem új tudományágak keletkeznek szakterületünkön a különböző diszciplinák behatolása révén. Ilyen a környezetpszichológia, a parametrikus geometria, a tervezésmódszertan, tervezés-informatológia és mondhatnánk még néhányat. Ezek aktuális kutatási programokba beépítve oktathatók, ezekbe a meghirdetett programokba a hallgatók bevonhatók, és ez a bevonás – az oktatás maga. A pedagógia változására a kétlépcsős rendszer lehetőséget ad. BSC szinten marad – mondjuk – a kommersz, az áthagyományozó forma, és az MSC, MA szinten az említett megoldás. Persze ehhez teljesen más akkreditációs hozzáállás, szabályozás és oktatás-irányítás szükséges, és ez már valóban szakmapolitika.

2008. szeptember

Minden tervezésnek alapvető követelménye a koordináció: a szakmai igényeknek és a különféle egyéni és társadalmi érdekeknek az összehangolása. Minden összehangolásnak pedig alapfeltétele a *tertium comparationis*, azaz az összehasonlítási alap. A hazai tervezés rendkívül válságos helyzetben van, és ezt vissza lehet vezetni ennek az alapnak a hiányára.

Három fő fajtáját különböztetjük meg a terveknek: a regionális (területi), a települési és az építési terveket. Ezeknek egymást ki kell egészíteniük, vagyis a magasabb szintű terv az alacsonyabb szintű számára a figyelembe veendő kereteket és szempontokat szolgáltatja. Természetesen sokféle szakmai tervre van szükség a megvalósuláshoz, közlekedés, közmű, épületgépészet stb., de mindezeknek egységes koncepcióba kell illeszkedniük. Például egy lakóépület esetében nyilvánvaló, hogy a vízvezeték és a csatorna terveinek összhangban kell lenniük a fürdőszobák elhelyezésével. Ezt a gyermeteg példát azért kellett felhoznom, mert ugyanezt kellene érvényesíteni a többi tervfajára is. Viszont messzemenően nem így van. Szemléltetésképpen csupán két példát hozok fel.

A főváros néhány évvel ezelőtti szerkezeti tervében a következőket lehetett olvasni: „A metrónak nincs köze a városszerkezethez.” Vagyis annak a közlekedési elemnek, ami naponta milliónyi utast szállít? Mit akar mondani ez a kijelentés? Lehet persze, hogy egyszerűen a tervező tökéletes hozzá nem értését jelzi, én azonban úgy hiszem, másról van szó. Arról, hogy nincs beleszólása. Ámde ebben az esetben mi értelme az egész tervnek?

Mínap az illetékes minisztérium egyik szakmai vezetője szóval tette, hogy miért nem egy 50 milliárd Ft-tal olcsóbb megoldást választanak az autópálya építésében. Rögvest letorkolták, miért fáj ez neki, és egyáltalán, mi köze van hozzá? (Azóta tiltakozásul már lemondott az illető...)

Hogyan jutottunk ide? Néhány évvel ezelőtt történt, hogy az ország első városának első embere úgy nyilatkozott, hogy „a tervezés kommunista csökevény”. Meghült bennem a vér. Az EU-ban ugyanis mindenütt terveznek, sőt, ez a támogatások igénybe vételének előfeltétele. Úrrá lett tehát egész Európa fölött a kommunizmus? Sőt, minden tröszt, minden gazdasági vállalkozás is tervez. Ők is kommunistává váltak volna?

Ámde lehet, hogy a tervezés tilalma csupán a közszférára érvényes, amint az illető választott politikusnak a jogosítványa sem vonatkozhat a magánszférára, mert ennek az autonómiáját maga az Alkotmány védi. Nem úgy, mint

a közpénzeket. (*Salus rei publicae suprema lex*, azaz legfőbb törvény a közjó – tartja a régi római jogi felfogás. Kár, hogy ma már senki sem tanul latinul, talán ezért is tűnt el e mondat értelme a politikai gyakorlatból.)

Így válik érthetővé a második példa. Valóban, miért baj az a közpénzből előállított 50 milliárdos kiadási többlet? Hiszen annyival nagyobb a tervezés díja, annyival nagyobb a vállalkozó profitja, annyival több embert tud foglalkoztatni, sőt, valószínűleg még azok se járnak rosszul, akik a kivitelezési megbízást odaítélték. Nézzük meg viszont a másik oldalt, vagyis hogy jár-e rosszul valaki? Természetesen igen. Minden adófizető rosszul jár, minden olyan közfeladat rosszul jár, amit költségvetésből kellene finanszírozni – rosszul járnak a kisiskolák tanulói és pedagógusai, rosszul járnak a kórházi orvosok, ápolók és a betegek, rosszul járnak a felszámolt vasútvonalak dolgozói, rosszul járnak a falusi lakosok, akiknek se munkahelyük, se ellátásuk, se közlekedésük, csupán egy termékvásárló monopóliumuk van 20 ft-os meggyfélév vásárló árral; rosszul járnak a fővárosi lakosok, akik számára egyszerre nő a közlekedési díj és a közlekedési idő. Aligha járnak jól a nyugdíjasok, kiknek a soványodó kasszából kell kapniuk a járadékukat. De rosszul jár még maga az ország pénzügyi vezetése is, hiszen a hitelminősítők épp most jelentették be a BBB+-t, amittől már csak egy lépés az államcsőd. (Soha ilyen rossz nem volt még Magyarország minősítése.)

Persze ha a döntést azok hozzák, akik nem járnak majd rosszul, akkor a döntés csakis efféle lehet. (1954-ben, az országos éhhalál küszöbén Nagy Imre, az új miniszterelnök, azonnali hatállyal leállított egy sor fölösleges és pénzpozíciók beruházást, helyette az ellátás javítását tűzte ki célul. Elég népszerű is lett ettől, mint tudjuk, és bár a személyes életét rosszul végezte, még ma is olyan jó szívvel emlékezünk vissza rá, mint egyetlen utódjára sem.)

Ami tehát fogyatékos itten, az egyrészt a koordináció, vagyis az összehangolás, másrészt a közérdek képviselése. Mind a kettő összefügg ugyan az általános jogrenddel és a politikai gyakorlattal is, de megpróbálom a továbbiakban lehetőség szerint a tervezés területére szorítkozni.

A területi (regionális) tervezés döntő fontosságú eszköze minden, az ország egészének fejlődését célzó elhatározásnak. Hogy miféle hidak vagy autópályák és hol épüljenek, mi legyen a vasúthálózattal, hol legyenek erőművek és milyenek, mit tegyünk az árvíz ellen és az öntözés érdekében, milyen területeket kell megvédenünk a gazdasági alapú túlterheléstől, hol, milyen közellátási formákat kell fejleszteni vagy fenntartani, és más efféle kérdések ezen a termműfajon belül tisztázandók. Mégpedig a komplex

összefüggések megvizsgálásával. Az például, hogy autószerződát terveznek szigorúan védett természetvédelmi területen keresztül, nyilván nem fordulhat elő akkor, ha ilyen felépítéssel készülni az előnyök, a hátrányok, a kizáró tényezők megmutatásával. Törvényeink szerint egyébiránt ez kötelező is volna. Kár, hogy mindeddig nem sikerült érvényre juttatni. Pedig például a Balaton most induló körbebetonozását egy efféle törvény-követő tervezés sikerrel megakadályozhatná.

Magyarországon ma a foglalkoztatottak 10–12 %-a dolgozik multinacionális cégeknél, mialatt e cégek adják külkereskedelmünk háromnegyedét. A foglalkoztatottsági szintünk egész Európában a legalacsonyabb. Nyilvánvaló komoly hiba volt a teljes gazdaságunk ekkora hányadát idegen érdekeltségek kezébe adni, hiszen nekik nem fűződik érdekük a foglalkoztatás javításához, és erre természetesen kényszeríteni sem lehet őket. De hát akkor mit tehetünk? Nyilvánvaló, hogy azokat a hazai kis és közép-vállalkozásokat kellene segíteni, amelyek a munkavállalók kétharmad részét foglalkoztatják. A többféle dologba, ami ehhez szükséges, az a területi tervezés is beletartozik, ami az egyes térségekben, az ottani problémák megoldására és lehetőségek feltárására irányul, a helyi társadalom különféle szereplői készítik, és a központi hatalom meg az EU támogatással segítik a megvalósulásukat. Ez egyébként az EU működési elve is, szubszidiaritásnak mondják, az eképpen készült tervek pedig térségfejlesztési programoknak. Ez persze csak akkor működőképes, ha a támogatások nem „Zuschlag-elven” kerülnek odaítélésre, illetőleg ha általában a fontos célok megvalósítását szolgálják. Az például, hogy az EU-hoz benyújtott támogatási terv közel kétharmad része autópályák építését célozza, hogy 7 év alatt mindössze 80 ezer munkahelyet kíván teremteni, hogy ezenközben a falvak tekintélyes része minden adottságától megfosztva életképtelenné válik, aligha segíti a helyi problémák megoldását. Magyarország egészének a problémái pedig számos helyi problémának az összege lévén, sok jóra az ország se számíthat imígyen.

A településtervezést illetően a fő probléma megegyezik Karinthy Frigyes diétájával. Amit ő mindig szigorúan betartott – két étkezés között. Van ugyanis egy hatályos településtervezési terv, a választott testület jóváhagyta, azután megjelenik egy nagyvállalkozó, és építeni akar valami egész mást. A tisztességes eljárás az, hogy fűtül a rendeletekre és törvényekre, megépíti amit jónak lát. Utóbb azután a bíróság jóvá hagyja, megállapítván a jóhiszeműségét. (Akinek több tízmilliárdja van, az nyilvánvalóan eleve jóhiszemű. Talán célszerű lenne ezzel a passzussal az alkotmányunkat is ki-

egészíteni.) Rosszabb a helyzet, ha a hatályos terv módosítását kéri. Természetesen meg is kapja a megfelelő pénzügyi előkészítés esetén, és így állt elő a Karinthy-probléma. Hiszen a tervnek épp az lett volna a célja, hogy szabályozza az eztán készülő beépítéseket. De hatályát veszti, mint látjuk, amint egy tényleges beépítés történik. Mi szükség volt tehát az egész fáradságos procedúrára? (Felmerült már az a lehetőség is, hogy nem is kell tervet készíteni. De mivel a tervezőnek is élnie kell valamiből, a megbízott tervezőiroda egyszerűen megkapná a „tervmegváltási díjat”, mint a beruházási összeg x %-át. Maga a tervező meg ezalatt paradicsomot termelhet, tőzsdézhet vagy más hasznos tevékenységet folytathat.)

Hajdanában, a kommunizmus előtti időkben, önkormányzati rendszer volt Magyarországon. Ezt egyáltalán nem a rendszerváltás találta ki, hanem ezer éven át ekképpen működött az ország. És hát az a régi nem is volt olyan rossz, főképpen a mostanival összevetve. Mindazonáltal a települési tervek fölött a szakminiszternek vétőjoga volt, hozzájárulása nélkül nem léphetett hatályba. A tisztviselők lelkiismeretesen és felelősen átnézték, és ennek megfelelő javaslatot tettek. Az önkormányzat ettől még nem dőlt össze, sőt.

A mai helyzet leginkább annyiban különbözik ettől, hogy a szaktisztviselők az önkormányzat beosztottai, személyes egzisztenciális függésben, és valódi szárnyaik is vannak. Ugyanis könnyen repülnek, ha valamiben nem szolgálják ki a politikai vezetők utasításait. (A pontosság kedvéért, ezek a vezetők nem szakmabeliek, sőt gyakorta még a hatáskörükkel sincsenek tisztában, viszont természetesen megvannak a maguk sajátos érdekei.)

Ami az épülettervezést illeti, sokféle és szerteágazó dologról kellene beszélnem, de csak kettőt emelek ki közülük.

Van a törvényi szabályozásunkban egy kétes intézményi megoldás, az engedélyezésnek a települési önkormányzat alá rendelése. Ez egyrészt zavarossá teszi a jogviszonyokat. Az önkormányzat ugyanis egyszerre tulajdonos és hatóság, tehát önmagát kell ellenőriznie. (Az a – bocsánat! – hülyeség, hogy ilyen esetekben a „szomszéd önkormányzat” hivatala jár el, hajítófát sem ér, mint megannyiszor bebizonyosodott.) Az engedélyezés szakigazgatási feladat, egyike azoknak, amiket az EU szubszidiaritási elve mint ellenőrző funkciót az állam részére tart szükségesnek.

Két ellenvetés adódhat itt. Részint az, hogy az állam ezt a feladatot pártpolitikai célokra használhatja fel. Erről egész röviden csak annyit, hogy tisztességes államot kell teremteni. A szakigazgatásnak mindenesetre jót tesz, ha a

tisztviselőinek minél kisebb az egzisztenciális függése (erről már ejtettem szót), és ezt mindenképpen erősíti a helyi ügyektől függetlenített szakapparátus. Az ügymenet, tehát maga az engedélyezési eljárás természetesen helyi szinten, a polgármesteri hivatalon keresztül lebonyolítható, az ügyfelet nem kell fölösleges utazásokkal terhelni.

A másik ellenvetés, hogy akkor meg mi van az „önkormányzatiság” elvével. A válaszom egyszerű: a helyi építési szabályzat, ami kötelező erővel előírhatja akár még azt is, hogy zöldre kell festeni a rácsos kaput. Ezt a szabályzatot a választott testület hagyja jóvá, az építési hatóság számára pedig kötelezően figyelembe veendő előírás.

Szomorúbb ennél a végülis elég egyszerű közigazgatási kérdésnél a másik probléma, az eltűnt lélek. Karácsony Sándor vizionárius észrevétele az 1940-es évek elején az „ocsúdó magyarság” jövőre építészetéről a következő (*A magyarok kincse*. Széphalom Könyvműhely, 2008. 163. o.): „Valószínű, hogy a magyar lélek, a magyar észjárás és a magyar filozófia a magyar építészet technikájában is felismerhetőek lesznek majd. Valószínű az is, hogy az építészet ősi magyar és még ősbibb ázsiai módjai észrevehetőbben megmutatkoznak majd. Meglehet például, hogy a 'sok jó ember elfér kis helyen' elve utólag igazolni fogja Lechner Ödön belső térkiképzésének a zsúfoltságát. Meglehet, hogy néhány monumentális templom helyett számtalan kisebb méretű kultikus hely épül. Az is lehet, hogy nem is lesznek a magyar módra épült alföldi városokban emeletes házak. Talán zárt utcasorok sem lesznek bennük. Esetleg egész egyetemi fakultások pusztába vagy erdőségbe helyeződnek, mégpedig egyéb feltehető logikák mellett építészeti logikából is. Az sem kizárt dolog, hogy a mennyországot jelképező kupola divatba jön megint, vagy hogy kör alakúnak épülnek a házak, akárcsak a nemrég letűnt szélmalomok. Nagyban-kicsinyben monumentális kúpok váltakoznak miniatűr kockákkal talán, *à la* boglyakemence padkával vagy pecsenyesütővel az oldalán. Esetleg az új betonépítkezés hatalmas síkfelületei új magyar ornamentikára ihletik a közeljövő magyar építőművészeit. Az a legvalószínűbb, hogy az európai tartalom nem változik már meg túlságosan a lelkünkben, s ezzel a tartalommal felocsúdott formáinknak kompromisszumra kell lépniük, szakasztott úgy, mint ez az irodalom és zene esetén is történt. Kitágulnak az ősi magyar formák, s ezáltal európai értelemben is magas művészetre válnak képessé.” (Érdeemes itt eltűnődnünk az éppen száz esztendő Wekerle-telep küllemén és osztatlan népszerűségén az ott lakók körében.)

Monografikus elemzést érdemelne, hogy mindebből mi miért nem, vagy miért csak csekély mértékben vált va-

lóra. Az viszont kétségtelen, hogy ennek az itt vázolt szintézisnek a hiányában korunk magyar építészetét – egy kivétellel – nem jegyzik a nagyvilágban. Nem tartom abszolút mércének a mi külső megítélésünket, fújják fel magukat, mondhatnám, de mégiscsak figyelemre méltó, hogy az egyetlen, ami külföldön is érdeklődést vált ki, az a magyar organikus építészet, vagyis éppen az, ami megfelel a Karácsony Sándor által itt felvázolt összefüggésnek, viszont idehaza mégis a purgatóriumban ül.

Az az „új internacionális” stílus, amit jobb híján posztmodernnek szoktak nevezni, és ami a funkcionalizmus szögletes ötletelenségét a „bármit, csak különbözzék” hangsúlyozott egyedülvalóságával váltotta fel, igen szoros kapcsolatban van a legújabb és legköltségesebb építési csúcstechnológiákkal. Ezek nélkül könnyen gagyivá válhat, akár egy csiszolt üvegből csillogó-villogó álbrilliáns nyakék. Ez pedig minden egyébtről függetlenül is, önmagában korlátosza e gondolkodásmód hazai alkalmazását.

A tervezés különféle ágainak olyannyira szükséges reformját a lélek reformjával lehet csak elkezdni.

2008. augusztus.

SÁROS LÁSZLÓ

Tisztelt és kedves fótiak!

2007. április 1-től töltöttem be Fót Város települési főépítésze szerepét. Ide azt követően kerültem, hogy szülővárosom főépítési posztjáról a 2006-os választások előtti, utolsó hivatalos főépítési napom végén felmondtam. Tettem ezt azért, mert torkig lettem a pártpolitikával, ami kitúrva helyéről a településpolitikát, önálló életet élve kezdett elhatalmasodni, majd regnálni.

Az itt megkezdett munkám annak reményében indult, hogy egy olyan települést segíthetek boldogulásában, ahol (véltém) mindenki a várva várt megújulásban hisz. Ahol a cél közös, és ahol a „renaissance” nem lehet csak egy évre szóló kultúr-szlogen.

Tavaly áprilisban, levélben tettem fel kérdéseimet az akkori jegyző asszonynak, többek között arról, hogy Fóton hogyan lehet az, hogy a főépítési posztra sem a hivatal, sem a képviselő-testület SzMSz-ében még csak utalás sem található? Miért nincs – az erre jogalapot teremtő miniszteri rendelet ellenére – előterjesztési joga a főépítésznek? (Nemcsak nekem, hanem a mindenkorinak.) „Természetesen” nem kaptam rá választ.

Számomra ma már az is fóti axióma, hogy itt nincs írott válasz, mint ahogy *Fótról nem lehet elkészni.*

A már említett, 2007. április 22-i levelemet követően ugyanerről a törvényellenes helyzetről leveleket írtam – az addigra már felállított polgármester után – az alpolgármester uraknak. 2007. augusztus 8-án, október 24-én, majd 2008. január 30-án, március 19-én, április 16-án. Még 2007. november 8-án összeállítottam egy anyagot *Észrevételek* címmel az ÜJJKB elnökének, az SzMSz beharangozott módosítása kapcsán, de értelemszerűen még annak előtte. Ebben felsoroltam mindazon joghelyeket, amelyeket sért a fóti képviselő-testület SzMSz-e, mert „felülírja” a 9/1998. (IV. 3.) számú KTM (tehát miniszteri!) rendeletet. Válasz „értelemszerűen” erre sem jött, csak testületi döntés, ami nemleges volt.

Utoljára az április 16.-án kelt levelemben kértem, hogy még május hónapban állítsák helyre a jogszerűséget, mert ellenkező esetben nem vállalhatom tovább megbízatásomat. Sajnálatos, de ez most sem történt meg. Tekintve, hogy ennek a jogellenes helyzetnek a tényét sok ízben kifejtettem, illetve rögzítettem, (az első, ezt kifogásoló levelem dátuma óta összesen 374 nap állt rendelkezésre), 2008. május 29-én, azonnali hatállyal mondtam fel, mert egyetlen perccel sem kívánok tovább asszisztálni ehhez a jogsértéshez.

Végtelenül fájlalom, hogy ez így történt.

Mindenkinek megköszönve a lehetőségét annak, hogy eddig itt dolgozhattam, sok sikert kívánok a(z) ily módon már nem közös) jövőhöz. Amibe beleférhetne egy vadozatú település fejlesztési koncepció, majd településszerkezeti terv, végül szabályozási terv, és helyi építési szabályzat. Tervtanács, amely az építészeti minőséget vigyázva vehetne véget a hivalkodó kivagyiságnak, avagy a profit bekötött szemű kizárólagosságának. Megújuló főtér és főutca, parkokkal, sétányokkal, padokkal és térvilágítással, szökőkúttal, vagy csak csobogóval, utcabútorokkal, (válalható nevű) utcanév táblákkal, zenepavilonnal, miegyébbel. Földberejtett kábelekkel. Városháza, művészetek háza, zöldség – gyümölcs – virágpiac, bölcsőde és óvoda, ravatalozó Kisalagon, központi főzőkonyha, működtethető idegenforgalmi koncepció, téli-nyári használatú beltéri sípálya. Az „Ybl-háromszög” harmadik csúcsa, egy – az országban elsőként életre hívott – Ybl Múzeum létrehozása, környékének rendbetétele. Étterem a Kiskastélyban. Tenispályák klubházzal. (Ha mindez egy üzletközpont idetelepülése révén is történne.) Bejárható kastélypark és kastély. Ahol – még leírni is szégyen – a volt tulajdonos ma csak megtúrt bérlő lehet. Interaktív „Múzeum a reformkorhoz”, – mondjuk a magtárban, de lehetne számtalan egyéb helyen is, – ahol felülhetők lennének az elődeink

viselte, újravarrt ruhák, és akár meg is főzhetőek azok az étkek, amelyeket ők szerettek. (Amelyeket persze egy helyi főzőversennyel is lehetne „tudatosítani”.) Hozzá a helyben gyártott szódával készített spriccer, avagy hosszúlépés dukál. Bolt a vadászoknak és a lovasoknak. Akár a reformkori üzletekre „hajazva”. A „történelmi városmagot” tehermentesítő utak, de ne a kastélypark mellett. Az ezek miatt fölöslegessé váló, a központba „ízesülni” soha nem tudó Shell benzinkút helyére egy nagyméretű parkolóval megjelenő turista központ. Ahová lehet megérkezni, és ahonnan lehet elindulni toronyiránt, az ország egyik legkülönösebb, pompázatosan büszke templomához. Amire Fóton, – az oly kevés között – büszkéek lehetünk. S előbb, utóbb néhány bontásnak is bele kellene férnie, mert kinek kell ma már a Kastélypark szélébe „harapott” fűtőmű kéménye, ami mérete mellett sem tudott soha „landmark”-ká lenni. De a 100-as ABC is megérne egy misét. Szükség lenne egy, a város műemlékeit méltón bemutató albumra, avagy egyik-másikról akár önállóan is megjelentetetre. Kéne egy „természetes” katlanpálya az extrém sportok

kedvelőinek, hogy ne tegyék tönkre máshol a határt. Mondjuk a volt homokbányában. Rendezett és jól használható logisztikai, kereskedelmi és ipari területek, amelyek semmilyen tekintetben nem terhelik a várost. Véderdősávokkal, fásított parkolókkal. Ha már az adóikra igényt tartanak. Jó lenne a méltán büszke, de elfeledett filmgyártás történetére hivatkozható filmipari megújulás. Amihez fanatikus lobby-erő szükséges. Végre a volt zártkertek népére is kellene gondolni. Nem. Nem csak gondolni, mert abból mára, már végképp elégük van. Hanem tenni értük, még akkor is, ha sorsuknak részint alakítóik is voltak. Csak meg kéne érteni, hogy ők is szeretnék fótiak lenni. Igazi fótiak. Kellene az idetelepülő, vagy csak vonzódo lovasok és sportolók számára egy új centrum, amit Fótnak hívnak. Mert ők is itt szeretnék ezt létrehozni.

Mindezek egy részét én vetettem fel, ám ezek után már csak remélem, hogy egyszer Fóti is értője és aktív cselekvője lesz ezek megvalósításának. Kár, hogy többet nem segíthettem. Mert segíteni csak annak lehet, aki hagyja.

2008. május 29.

SÁROS LÁSZLÓ

Az ízlésről meg a divatról

Na, vótunk az asszonnyal olaszba. Hát azé az nem semmi. Ami ott van, az ide száz év múlva se gyűn be. Az tuti. Igaz, egy kicsit má meg is bántam. Na, mer azt nem mondtam, hogy mindez má két éve vót. Hát azóta gyötört azzal, hogy neki olyan ház kell. Tuggyák, olyan mediterrán, vagy hogy is híjják. Na persze, ha megmondom az őszintét, hát nekem se vót azér az olyan nagyon ellenemre. Mer csuda takaros házak vótak ott. Azé ott van ízlés. Még a falu is más. Nem ezek a mindegyforma parasztházak. Neeem! Olyan szép változatosság.

Hát mit lehetett tenni? Építettem neki egy ilyet. Hogy örüjön. Most akkó meg má örül, meg boldog. Ez a lényeg, hát nem?

De persze, azé nem vót ez az egész annyira egyszerű. Mér? Mer, tuggyák van a városnál az a főépítész. Az egy olyan minden lében két kanál. Ne tuggyák meg, milyen! A végén el kellett menni a polimesihez, hogy tegye má takaréokra. Azt az meg behívatta a főépítészt abba a szűrásba, azt kezdte kérdegetni tőle, hogy mé nem hagy bennünket építkezni. Azt má csak én teszem hozzá, hogy a saját pénzünkér. Ugye? Mer azé egy ilyen ház nem két forint ám. Az meg csudára kötötte az ebet a karóhoz, hogy ezé, meg azé, aztán az lett a vége, hogy a polimesi aszonta,

hogy megkér bennünket, hogy próbájjunk megegyezni. Nahát, az egy hosszú történet lett. Mer ettű kezdve sokat jártunk oda. Én nem tudom, hogy ez magányos, vagy mi a bánat van vele, de nagyon szeret beszélgetni. Meg mindenre tud válaszolni. Én olyat nem tuttam mondani, amit meg ne válaszolt vóna azonnal. De élbül. Szóval ez egy hosszú történet vót.

De meg az is, amég idáig jutottunk. Na még az is egy sztori. Az egész nyomorult városba nem vót egyetlenegy valamire való tervező, aki kedvünkre elkészítette vóna a rajzot. Pedig mindent megmontunk nekik. Ja, mer, hogy többel is próbálkoztunk ám. Persze. De ezek vagy nem akarták érteni, vagy úgy hülyék, ahogy vannak. Pedig adtunk nekik rengeteg fényképet is, mer a párom a végére annyira beindult ott olaszba, hogy összefényképezett mindent, amit csak látott, hogy legyen miről megmutatni majd, amit szeretne. Ja, mer mielőtt elindultunk, vettem neki egy fényképezőgépet. Ilyen digitálisat, vagy komputereset, vagy hogy mongyák. Persze én csak arra gondótam, hogy fényképezzen bennünket. Ki gondolta vóna, hogy az aszsonyikám ilyen ügyes művész. Mer tisztára az. Biztos is.

Na és tuggyák, mi a vicc? Az, hogy a végén az rajzolta le a legjobban a házunkat, aki a legkevesebbet kérte. Látják, néha lehet nekünk is szerencsénk. Igaz, előtte má én meg is terveztem neki, tiszta arányosra, vagy léptékesre, vagy hogy mongyák? Szóval a gyerek kockás füzetébül téptem egy